

Analiza istraživanja "Uticaj govora mržnje na sigurnost LGBTI osoba"

IZVJEŠTAJ SA IZABRANIM SMJERNICAMA I PREPORUKAMA

Andrej Bracanović, LL.M.

MINISTARSTVO PRAVDE, LJUDSKIH
I MANJINSKIH PRAVA

Analiza istraživanja „Uticaj govora mržnje na sigurnost LGBTI osoba“
Izvještaj sa izabranim smjernicama i preporukama

Autor:

Andrej Bracanović, LL.M.

Izdavač:

LGBTIQ Socijalni Centar

www.lgbtiq.me

info@lgbtiq.me

Za izdavača:

Milica Špajak

Urednik:

John M. Barac

Obrada i štampa:

Printfox Podgorica

Tiraž:

250

MINISTARSTVO PRAVDE, LJUDSKIH
I MANJINSKIH PRAVA

Publikacija je kreirana u okviru projekta „Odgovor na negativan uticaj govora mržnje na mentalno zdravlje i sigurnost LGBTI osoba“ koji je finansiran od strane Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava Crne Gore. Stavovi izraženi u publikaciji su stavovi autora/ki i ne odražavaju stavove Ministarstva.

Stavovi, ocjene i komentari iznijeti u ovom dokumentu ne odražavaju nužno i mišljenje izdavača- Sva prava zadržana. Ohrabruje se upotreba ovog dokumenta u informativne, obrazovne, kulturne i druge svrhe nekomercijalnog i neprofitnog karaktera.

Podgorica, februar 2023.

ANALIZA ISTRAŽIVANJA „UTICAJ GOVORA MRŽNJE NA SIGURNOST LGBTI OSOBA“

IZVJEŠTAJ SA IZABRANIM SMJERNICAMA I PREPORUKAMA

Andrej Bracanović, LL.M.

LGBTIQ Socijalni Centar u okviru projekta pod nazivom „Odgovor na negativan uticaj govora mržnje na mentalno zdravlje i sigurnost LGBTI osoba“ sproveo je višekratne aktivnosti usmjerenе na identifikovanje pravilnih percepcija o problemu govora mržnje i njegovih nepoželjnih uticaja na društvo, a kroz prizmu LGBTI osoba. U slijedu tih aktivnosti, ovoj analizi prethodila je publikacija pod naslovom „Uticaj govora mržnje na mentalno zdravlje LGBTI osoba“, koja je u izdanju LGBTIQ Socijalnog centra, a pod pokroviteljstvom Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava, objavljena u septembru mjesecu 2022. godine. I ova analiza stoga se supstancialno oslanja i logičan je naredni korak ne samo u smislu pojedinačnih projektnih aktivnosti, već i prirođan naredni korak u ispitivanju i klarifikaciji ovako važnih tema za crnogorsko društvo.

Kako je i prethodna analiza istakla, suočavamo se sa određenim stepenom nerijetko i nepodnošljive aktualizacije problema diskriminacije i s njom čvrsto vezanog govora mržnje u javnom diskursu crnogorskog društva. Katkad je ta tema na agendi zbog potreba ispunjavanja „domaćih zadatka“ na putu evropskih integracija, nekad se njome vitla u javnom prostoru kao zgodnom i gorućom rubrikom civilnog društva, a kadšto nažalost, ona biva svojevrsna dimna zavjesa za zloupotrebu slobode govora u javnom životu.

Osim u opštem pravnom i društvenom okviru, vrlo malo se u Croj Gori posvetilo pažnje realnim i veoma nepoželjnim negativnim posljedicama koje govor mržnje ima na sigurnost, a naročito LGBTI osoba, koji su zbog svoje seksualne orijentacije i inače, nerijetko i drastično agresivno marginalizovani. Stoga je ovo istraživanje ne samo svake hvale vrijedno na način da mu analiza i svojim dometom ne može odgovoriti, već je ona poziv drugim autorima, iz drugih profesija, da analizirajući, razvrstavajući i razumijevajući podatke iz njega daju svoj doprinos što boljem razumijevanju ovog problema, ali i, još važnije, trasiraju put za njegovo kontrolisanje i rješavanje. Ono je, vapaj prije nego li poziv na zagovaranje i donošenje javnih politika u ovom smislu, a može se činiti i kao koristan obrazac za neka naredna, slična istraživanja, budući da se negativni uticaji govora mržnje ne iscrpljuju samo u granicama sigurnosti, kao što to nije bio ni slučaj sa mentalnim zdravljem u prethodnoj etapi ovog projekta. Tim povodom dobronamernog čitaoca, ali prije svega donosioce odluka i civilni sektor uopšte upućujemo da u obzir uzmu i rezultate drugog navedenog istraživanja, kako bi percepcija o duboko prisutnim negativnim uticajima bila što kompletnejša, a prilikom koncipiranja odgovora na njihovo kontrolisanje i suzbijanje.

Ova analiza, budući snažno temeljena i na prethodnoj, sadržana je kroz tri pojedinačna i tekstualno zasebna segmenta i to:

- (i) nekoliko opservacija o povodu razjašnjenja samog pojma govora mržnje i veze sa sigurnošću, kako sa aspekta crnogorskog pravnog sistema, tako i evropskog—zarad bolje uporedivosti sa drugim relevantnim istraživanjima unutar Evropske unije;
- (ii) središnji segment koji sadrži sam narativni izvještaj rezultata do kojih je istraživanje došlo sa opštim i pojedinačnim—ponegdje kraćim, a katkad i opširnijim—kontekstualizacijama i primjedbama autora, kojem prethodi i opis metodologije, varijabli, te opšti statistički pregleda uzorka i cijelog istraživanja; te

(iii) umjesto zaključka, zasebno izdvojene prioritizovane preporuke za donosioce odluka i civilno društvo.

Naposljetku, ovo istraživanje donijelo je zavidnu bazu podataka koju bi bilo korisno iznova evaluirati i nanovo sagledavati, ali i još važnije dosljedno dopunjavati, kako bi se evaluirao razvoj ove negativne društvene pojave kod nas i smanjio njen obim.

Diskriminaciju, u crnogorskom pravnom okviru, a za potrebe što jednostavnijeg razumijevanja, treba shvatati kao onu vrstu postupanja prema nekoj osobi koje je drugačije i nepravedno u odnosu na drugu osobu, a uzimajući u obzir specifične karakteristike koje ta osoba ima. Nije potreban značajniji napor da se, u kontekstu LGBTI osoba, razumije da će diskriminacija postojati onda kada se ovakvo, drugačije i nepravedno postupanje desi prema osobi zbog toga što je ono određene, bilo stvarne bilo percipirane, seksualne orijentacije.

I evropski pravni kontekst, naročito onaj razvijen pregnantnom djelatnošću Evropskog suda za ljudska prava, donosi nam vrlo slično shvatanje: diskriminacija predstavlja različit tretman prema osobama u istim ili sličnim slučajevima, a bez razumnog i objektivnog opravdanja za takav tretman.

No, iako jasno propisano i na nacionalnom, tako i na evropskom nivou, nečelo stroge zabrane diskriminacije naišlo je na snažnu prepreku u sprovođenju, budući da veoma često, gotovo i svakodnevno dolazi u sukob sa, takođe veoma važnim pravom, koje se naziva sloboda izražavanja. Tako se veoma često, pod izgovorom slobode misli i njenog saopštavanja od strane pojedinca, dešava da drugi pojedinci, ovdje LGBTI osobe, bivaju izloženi govoru mržnje, što je samo po sebi zabranjeno, budući da sloboda izražavanja nije apsolutno i neograničeno pravo, već njena granica predleži tamo gdje počinje pravo i sloboda drugog lica. Ni ne čudi onda što su pravila o zabrani diskriminacije i u crnogorskem, ali i u evropskom pravnom okviru, gotovo po pravilu glavna referentna vrijednost za utvrđivanje stepena demokratičnosti jednog društva.

U tom smislu, kada se osobe koriste slobodom izražavanja, a na način da šire, raspiruju, podstiču ili pravdaju oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući tu i netoleranciju izraženu u formi diskriminacije i neprijateljstva prema manjinama, nedvosmisleno se radi o govoru mržnje. Kada su ti oblici mržnje i diskriminacije uzrokovani nečijom, stvarnom ili percipiranom seksualnošću, onda se i radi o slučaju govora mržnje prema LGBTI osobi.

Temeljem člana 14 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i člana 1 Protokola broj 12 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Evropski sud za ljudska prava pravno je omeđio diskriminaciju kao različit tretman osoba u istim ili sličnim slučajevima bez razumnog i objektivnog opravdanja. Distinkcija se može očekivano činiti jedino ukoliko postoji, dakle, i opravdan cilj koji se takvim razlikovanjem želi postići, i razuman odnos proporcije između tog cilja i sredstava koja se koriste za njegovo ispunjenje.

S tim u vezi, bilo kakav nejednak tretman na osnovu seksualne orijentacije morao bi da bude proporcionalan opravdanom cilju koji se time želio postići, da bi on bio dozvoljen. Bilo kako bilo, valja naglasiti da je nejednak tretman lica različite seksualne orijentacije umnogome prepustena nacionalnim zakonodavstvima država članica, jer homoseksualnost i transseksualnost ne podliježu istim standardima u svim pravnim sistemima država članica Konvencije (npr. u pogledu pravo na usvajanje i drugo).

U zakonodavnom okviru Evropske unije, proces borbe protiv diskriminacije u kontekstu seksualne orijentacije obilježava Direktiva Savjeta Evropske unije¹, kojom se konstituiše generalni okvir za jednak tretman u zapošljavanju i zanimanju, odnosno, zabrana diskriminacije u zapošljavanju na osnovu rasnog ili etničkog porijekla, vjeroispovijesti ili uvjerenja, starosti, invalidnosti ili seksualne orijentacije.

Shodno članu 3 ove Direktive, a u vezi sa članom 1, zabranjena je diskriminacija po osnovu seksualne orijentacije u svim aspektima radnih odnosa, uključujući i obrazovanje, sindikalno ili profesionalno organizovanje. Direktiva, što je od posebnog značaja, ne prepoznaje razliku u tretmanu između braka i drugih zajednica života (npr. registrovanog partnerstva).

¹ Council Directive establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation (2000/C 177 E/07) (Text with EEA relevance) COM(1999) 565 Final 1999/0225(CNS) (Submitted by the Commission on 6 January 2000) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0078&from=en>

Istraživanje je obuhvatilo ukupno 62 ispitanika/ce. Ciljna grupa ovog istraživanja, kao i cjelokupnog projekta jesu upravo punoljetne LGBTI osobe. Kako u Crnoj Gori ne postoje zvanične statistike, niti ozbiljnije procjene koje bi mogle dati odgovor na pitanje, koliko ova marginalizovana grupa, može procentualno učestvovati u ukupnom stanovništvu u našoj državi, to je i razlog što je uzorak i kod ovog istraživanja determinisan kao neprobabilistički—kvotni uzorak. Ipak, sam broj ispitanika/ca ne treba da zavara čitaoca ili ga dovede u sumnju u relevantnost istraživanja. Procentualno on ne korespondira sa relevantnim uzorcima na nacionalnom nivou koji se tiču ukupne populacije, ali budući da se radi o osobama koje se u čak u 93% ne identifikuju kao heteroseksualne osobe, ovaj uzorak treba smatrati sasvim referentim, budući da fundamentalno indicira postojanje upravo postojanje negativnih uticaja govora mržnje na sigurnost. Ovakvo stanje posljedica je pravilno determinisanog stratuma koji je išao prema LGBTI licima, licima koja rade u oblasti zaštite prava LGBTI osoba, kao i članovima njihovih porodica, prijateljima, poznanicima, kolegama i drugim povezanim osobama.

Najmlađi ispitanici/e imali su 18 godina, a najstariji 68 godina. Najbrojniji pojedinačni klaster jesu osobe 18 – 25 godina, zatim 31 – 35 godina, za kojima slijedi klaster 26 – 30, a najmanje je onih ispitanika/ca koji su bili stariji od 35 godina.

Što se tiče polne reprezentacije blaga prednost je na strani žena kojih je 53,2% u odnosu na muškarce koji čine 41,9%, dok se kao interseksualno izjasnilo svega troje sa ispitanika ukupnim učešćem od 4,8%. Ovakva proporcija u bitnome odgovara i onoj kada je pitanju nacionalna statistika odnosa broja muškaraca i žena u Crnoj Gori. U svakom slučaju, budući da se pitanje pola, u kontekstu govora mržnje prema LGBTI osobama, ne bi trebalo uzimati kao nezavisna varijabla, već jedino u kontekstu sa seksualnom orijentacijom, to ova referenca prepostavljeni i ne bi bila drugačija sve i da je nacionalna proporcija po pitanju pola LGBTI osoba sasvim drugačija od ove dobijene istraživanjem.

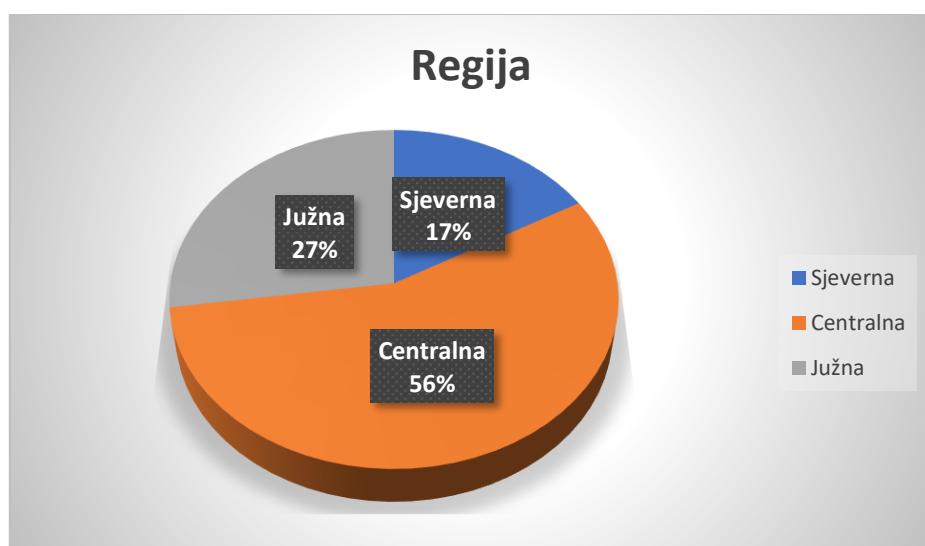
Kako je, dakle, navedeno, od ukupnog broja svega 6,5% izjasnilo se da je heteroseksualno, dok je 71,5% homoseksualnog opredjeljenja (gej i lezbijsko), 19,4% je biseksualnih ispitanika/ca, a 3,2% izjasnilo se da je neke druge seksualnosti. Među ponuđenim odgovorima bili su i „aseksualna osoba“, „panseksualna osoba“, „demiseksualna žena“, „ne bih da odgovorim“ i „nije bitno“ za koje, pak, niko od ispitanika/ca nije optirao.

TABELA 1. GODIŠTE I POL ISPITANIKA/CA

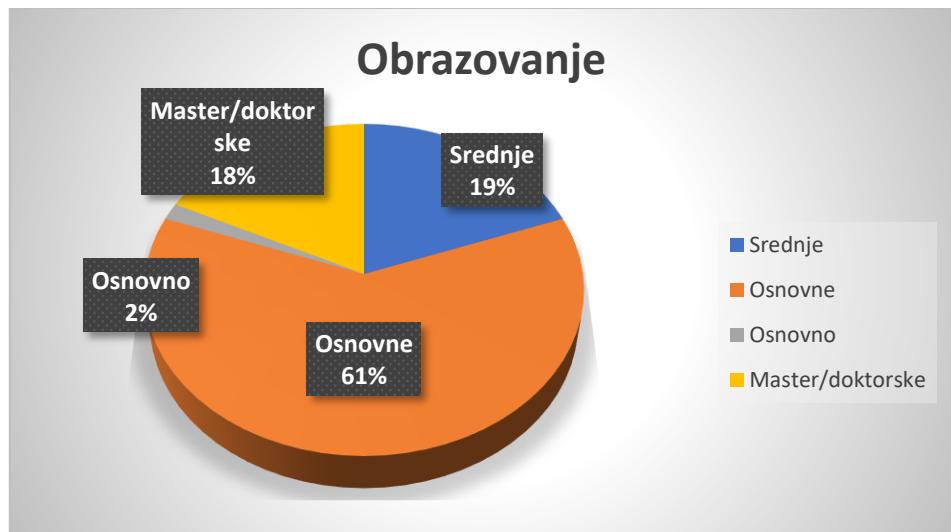
Godište	Broj ispitanika	Pol	Broj ispitanika
18-25	27	Muški	26
26-30	16	Ženski	33
31-35	7	Interseks.	3
36 -	12		

Ispitanici dolaze iz sve tri regije Crne Gore, ali ih je najveći dio iz središnje regije, njih čak 56%. Ovi podaci dati su niže u Grafiku 1. Svi ispitanici dolaze iz urbanih sredina, što je u smislu istraživanja i najrelevantnije, budući da se u seoskim sredinama internet, kao dominantni oblik u kojem se danas govor mržnje javlja i plasira u nešto manjoj mjeri koristi, a što je istraživanje koje je 2021. godine sproveo OECD i pokazalo. To je uzrokovano prije svega većom dostupnošću tehnološkim sredstvima i brzina, odnosno količina protoka, nego što je to slučaj u ruralnim područjima. U tom smislu, u ovom istraživanju su najreprezentativniji upravo oni ispitanici koji žive, odnosno rade, u gradovima.

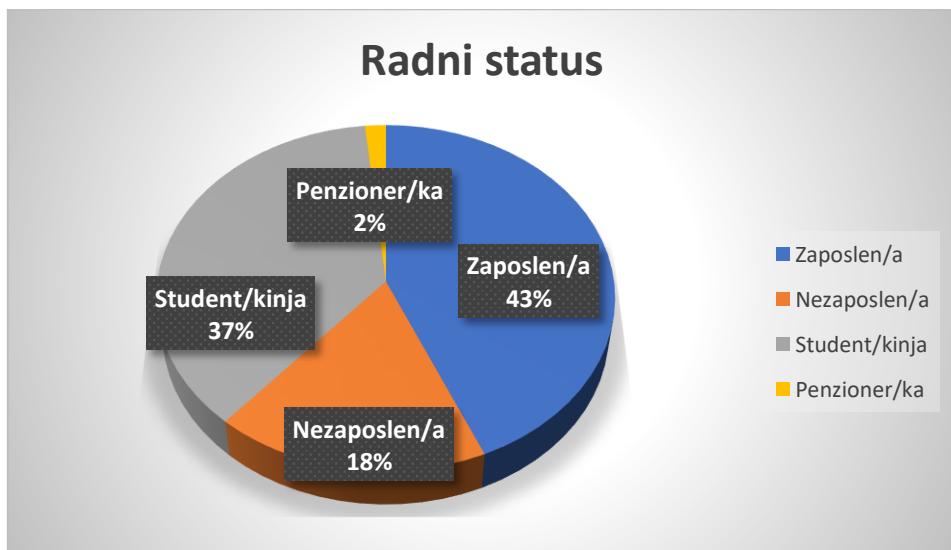
Najviše ispitanika/ca, i to gotovo dvije trećine ima završeno najmanje osnovne studije, dok je 19% sa diplomom srednje škole. Ukupno 18% ispitanika/ca ima master odnosno doktorat, dok je 2%, odnosno jedan ispitanik/ca imalo završeno samo osnovnu školu (Grafik 2). Ovakva ukupna struktura ispitanika višestruko nam je značajna, budući da nam daje realniju sliku u povodu toga što LGBTI osobe, koje žive u gradovima i imaju visoki stepen stručne spreme, upravo i jesu osobe koje imaju najveće šanse da zaista i budu izložene govoru mržnje, a s druge strane, upravo to su osobe koje su—ili su makar u poziciji da budu—dovoljno upoznate sa problemom diskriminacije LGBTI populacije i izloženosti riziku govora mržnje, te sljedstveno i problemima sa ličnom sigurnošću izazvanim upravo tim govorom mržnje.

GRAFIK 1. GEOGRAFSKA PRIPADNOST ISPITANIKA

GRAFIK 2. OBRAZOVANJE ISPITANIKA/CA

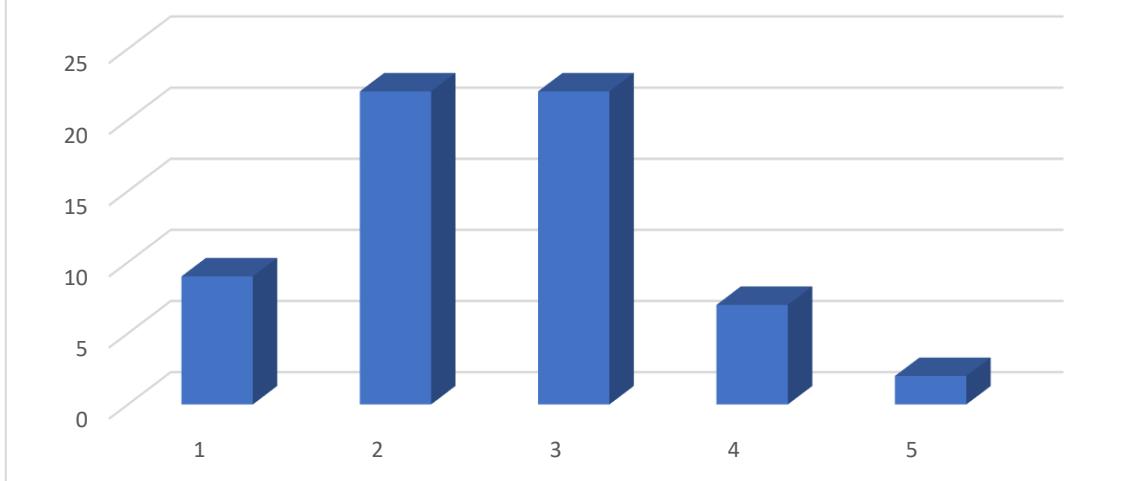

GRAFIK 3. RADNI STATUS ISPITANIKA/CA

Odnos zaposlenih i nezaposlenih približno je jednak s blagom prednošću u broju nezaposlenih. Međutim, od ukupnog broja nezaposlenih, njih nešto manje od polovine još uvijek studira, što čini ukupno 37% ispitanika/ca. Od ukupnog broja ispitanih 2% činili su penzioneri/ke, koji podaci su pojedinačno prikazani u Grafiku 3.

Mnogo važnije i indikativnije podatke dobijamo analizom supstancijalnih odgovora na pitanja iz upitnika, na koja su ispitanici i ispitanice dali odgovore u samom istraživanju, a čiji pregled je dat u nastavku analize. Tako je svega 3,2% ispitanika/ca ocijenilo sveukupan kvalitet života LGBTI osoba u Crnoj Gori veoma dobrim, nasuprot kojima stoji 14,5% koji su decidno nezadovoljni trenutnim sveukupnim kvalitetom života i ocjenjuju ga kao veoma loš. Šire gledano, pretežno pozitivan stav po pitanju kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori ima ukupno, 14,6% ispitanika/ca, dok čak 50% ispitanih ima pretežno negativan stav. Njih 35,5% smatra da kvalitet života LGBTI osoba u Crnoj Gori nije ni loš ni dobar.

Kako ocjenjujete sveukupan kvalitet života LGBTI osoba u Crnoj Gori?

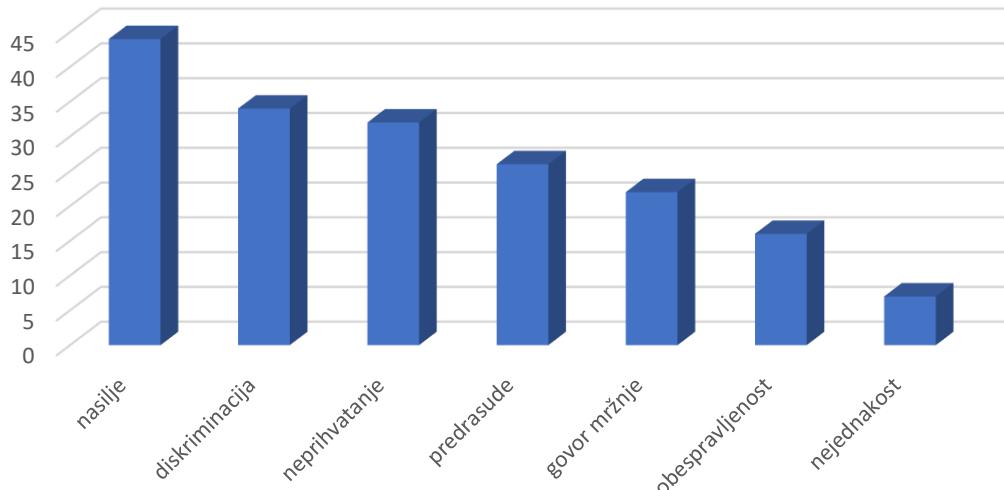

Zabrinjavajuće da je među najvećim problemima LGBTI osoba u Crnoj Gori fizičko i/ili mentalno nasilje prepoznalo čak 71% ispitanika/ca, diskriminaciju 54,8%, neprihvatanje 51,6%, predrasude 49,1%, dok govor mržnje dolazi na peto mjesto sa ukupno 35,5%. Indikativno je, budući da je poznato da uz govor mržnje i njegovu realizaciju u stvarnom životu često slijedi i mentalno, pa i fizičko nasilje, ili otvorena i direktna diskriminacija kao, doduše, nešto blaža posljedica u odnosu na ovu prethodnu. Čini se da se o govoru mržnje ipak ne zna dovoljno, tj. da njegovi negativni domeni još uvijek i nijesu u potpunosti percipirani kod LGBTI zajednice. Zapravo, često se percipira da se govor mržnje zasebna pojava od fizičkog nasilja i prijetnji po sigurnost pojedinca, pa se u takvom kontekstu govor mržnje razumije kao „manje zlo“ od dvaju. Ono što treba imati na umu jeste da se govor mržnje često javlja u simboličkoj formi. Katkat se animozitet ili netrpeljivost prema LGBTI osobi ili zajednici ne izražava direktno, nego se u javni diskurs uvodi kroz izjave koje su na prvi pogled neutralne, ali koje dakako javnostima šalju poruku o negativnim karakteristikama tih opjedinaca, odnosno zajendice, te u odnosu na te izjave smještaju ove identitete u javnom prostoru. Govor mržnje izražen kroz ovaj vid simboličkog nasilja ne vodi nužno fizičkom nasilju, niti je njegov krajnji cilj linč linč pojedinaca, već je riječ je o strategiji kojom se „privilegovani i marginalizovani identiteti konstruišu, održavaju i reafirmišu u skladu sa postojećim odnosima moći u određenom društvu“. ² Kako mediji imaju ključnu ulogu u regulisanju govora mržnje, njime se često bavi medijsko zakonodavstvo, odnosno regulatorna i samoregulatorna tijela.

Očigledno je iz stavova koje su ispitanici pružili u istraživanju da se strah od govora mržnje najviše reflektuje kroz strah za sopstveno zdravstveno stanje, bilo mentalno bilo fizičko, budući da je odnosno nasilje uvijek stavljen u izgled kao očigledno i moguće zlo od kojega se strahuje.

² Mirovni institut, *O diskriminaciji*, Ljubljana, 2011, str. 12.

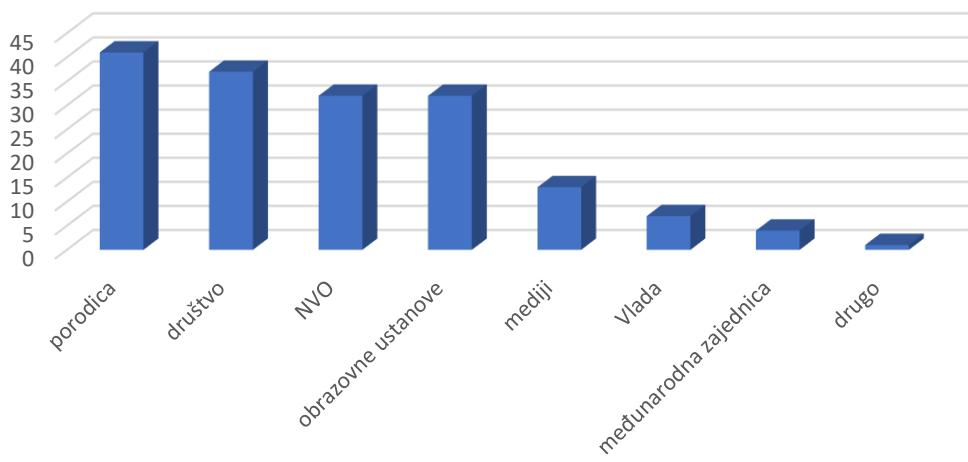
Najveći problem LGBTI osoba u svakodnevnom životu

Upravo u ovoj korelaciji treba tražiti i razumijevanje ozbiljnosti problema uticaja govora mržnje na sigurnost LGBTI osoba, kao i puteve za njegovo kontrolisanje, suzbijanje, odnosno konačno rješavanje. Čini se da neki od „apstraktnijih“ problema, a za koje upravo od institucija i civilnog sektora čujemo da su glavni problemi, ispitanici nijesu prepoznali u tom kontekstu. Tako je obespravljenost kao najveći problem prepoznalo 25,8% ispitanika/ca, a nejednakost svega 11,3%, dok je nešto drugo kao najveći problem prepoznalo ukupno manje od 10%. To znači da ono što mi u institucionalnoj udobnosti strateških dokumenata percipiramo kao meke i sofisticirane, a ipak dominantne probleme, za LGBTI populaciju ipak ne dolazi na prvom mjestu, jer je strah od fizičkog nasilja i govora mržnje kojem su izloženi upravo glavni problem i, stoga, treba da bude i primaran u fokusiranju budućeg djelovanja kako državnih organa, tako i ukupnog civilnog društva, naročito sa aspekta zaštite i garantovanja njihove sigurnosti.

S prethodnim u naročitoj vezi stoji i pitanje ko ima najveći uticaj na poboljšanje kvaliteta života LGBTI populacije, što, sljedstveno, upućuje i prepoznaće i potencijalne nosioce tih procesa, odnosno odgovorne za samo njihovo poboljšanje.

Ko ima najveći uticaj na poboljšanje kvaliteta života LGBTI osoba?

Najveći uticaj, shodno mišljenju ispitanika ima porodica, čak 66,1% ispitanika/ca je to naznačilo u odgovoru. Uz to opšti društveni uticaj procjenjuje ukupno 59,7%. Obrazovne institucije i nevladine organizacije su se našle na trećem mjestu sa 51,6%. To ne treba i da čudi. Čak je i Strategija Ujedinjenih Nacija i Akcioni plan o govoru mržnje iz maja 2019. godine prepoznala da je obrazovanje moćan mehanizam za isticanje problema govora mržnje i borbu protiv njega, budući da je upravo u obrazovnaju sadržana mogućnost da se uspostave vrijednosti poštovanja ljudskih prava, različitosti, socijalne pravde i rodne ravnopravnosti. Obrazovanjem je, takođe, nužno ponuditi sposobnost kritičkog razmišljanja, koje je „priješko potrebno kao izazov onima koji promovišu mržnju“, kako se navodi u uvodu Strategije i Akcionog plana. Ne može da ne zapadne za oko da je procenat onih koji strahuju od nasilja, gotovo istovjetan procentu povjerenja, a reklo bi se i očekivanja, od sistema obrazovanja i njegovih institucija. S ovim u vezi i nevladine organizacije, od kojih se zapravo i očekuje njihova „obrazovna djelatnost“ budući da oni putem servisa neformalnog obrazovanja pomažu i utiču na ispravljanje opšte svijesti u pogledu govora mržnje, pa i njegovog uticaja na sigurnost LGBTI osoba. Nikako ne smijemo izostaviti iz vida da upravo i nevladine organizacije često preuzimaju i ulogu porodice-zaštitnika kao što to čine socijalni centri, skloništa i dr.

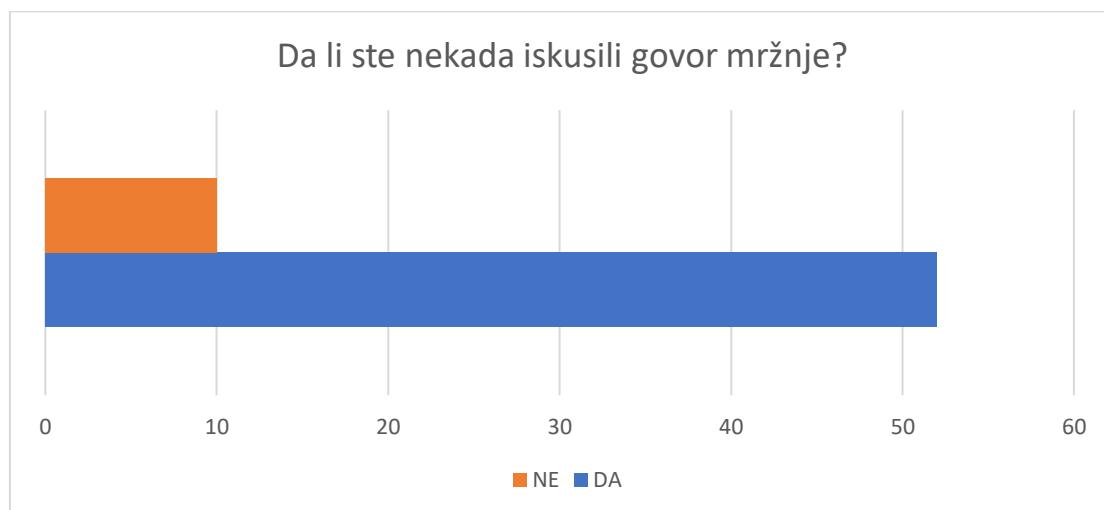
Dâ se bez dileme rezonovati da na potencijalno poboljšanje kvaliteta života, ispitanici očekuju najviše od obrazovnog sistema i nevladinih organizacija kao dijela društva, te od same porodice. U vezi sa ličnom bezbjednošću i štetnim posljedicama koje LGBTI osobe trpe zbog govora mržnje upravo u tim bliskim, stalnim i, reklo bi se, tradicionalnim okruženjima i društvenim institutima, LGBTI osobe s pravom i očekuju prominentnu, sigurnu i najefikasniju podršku. Značajno je malo očekivanje od Vlade Crne Gore, odnosno identifikaciju nje kao relevantnog faktora, imalo je svega 11,3%. To može ukazivati i na niži stepen opšteg povjerenja u javne institucije (za što postoji svesrdna podrška da se ispita u zasebnom, novom istraživanju). Istini za volju, ovakav značajno nizak stepen identifikacije Vlade u ovom segmentu ne smije zanemariti njen opšti društveni značaj kao najvažnijeg partnera i

odgovornog u sistemskom rješavanju ovog problema. Ne samo da se Vlada u ovome pojavljuje kao donosilac odluka, strateškog i drugog okvira za poboljšanje kvaliteta života LGBTI osoba i garanta sigurnosti, već se od nje kao glavnog organizatora cijelokupnog društvenog i političkog života takvo što od nje i očekuje, budući da je gotovo 60% ispitanika/ca prepoznao društvo uopšte kao relevantno. Utvrđujući, promovišući i sprovodeći vrijednosti ljudskih, pa i prava LGBTI osoba, Vlada može pomoći da se ukupno društvo ozbiljnije pripremi, sazri i odgovori na ovakav ozbiljan izazov kakav je govor mržnje i, upravo tako, utiče na saniranje njegovih štetnih posljedica po sigurnost članova LGBTI zajednice koji su mu izloženi.

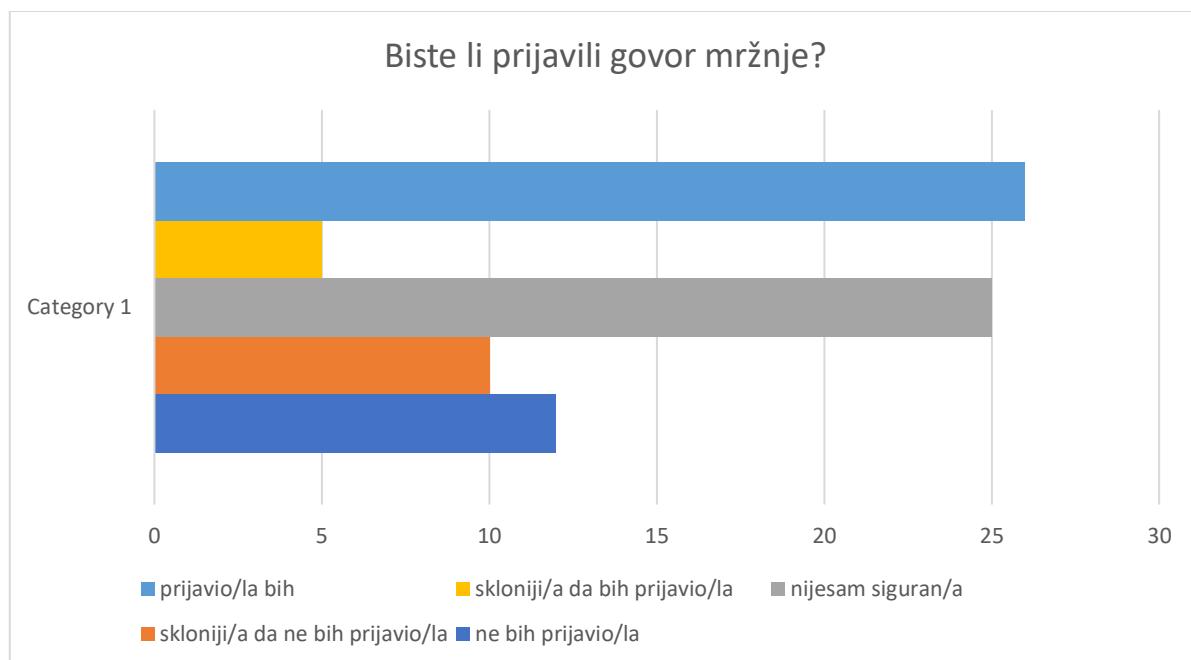
Kao sposobne, odnosno odgovorne za poboljšanje kvaliteta života LGBTI osoba, svega svaki peti ispitanik prepoznao je i medije. Računajući na njihovu informativnu, odnosno edukativnu snagu, ovaj procenat je zabrinjavajuće nizak. O mogućim razlozima za to nekoliko riječi niže u tekstu.

Istraživanje čija je analiza publikovana 2022. godine pokazalo je da svaka deseta LGBTI osoba smatra da su LGBTI osobe afirmativno predstavljene u crnogorskim medijima, dok preko polovine njih nije moglo da se izjasni da li je slika pozitivna ili negativna. Upravo to što da nije jasno da li je slika o LGBTI osobama u Crnoj Gori koja se plasira u medijima afirmativna ili negativna, govori da mediji, svojim programskim sadržajem, ne učestvuju u dovoljnoj mjeri u adresiranju ovog problema i generalne percepcije društva prema LGBTI% osobama³

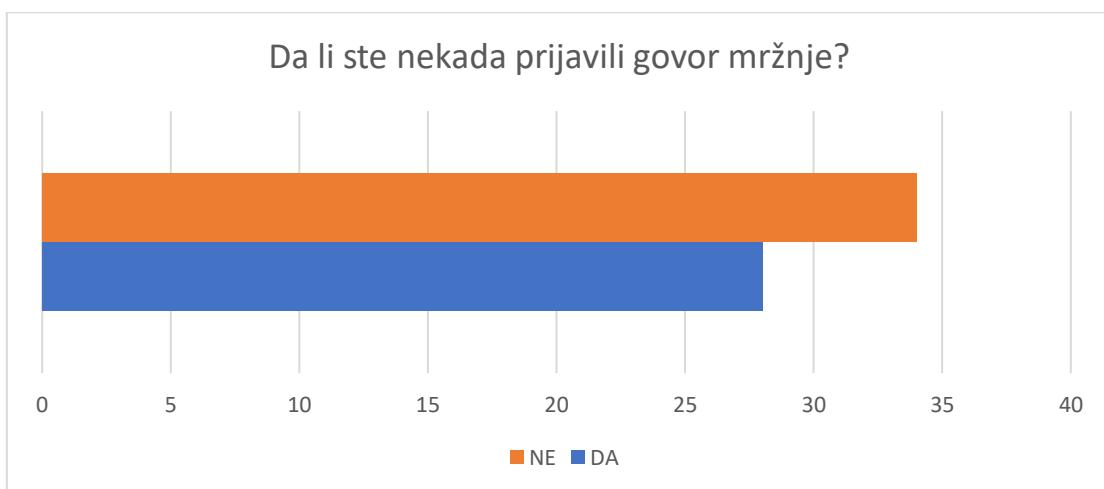
Gotovo 84% ispitanih je lično iskusilo govor mržnje, dok istovremeno skoro 55% ispitanih nije nikad prijavilo takvo ponašanje.

³ A. Brakanović, *Analiza istraživanja „Uticaj govora mržnje na mentalno zdravlje LGBTI osoba“ – Izvještaj sa izabranim smjernicama i preporukama*, Podgorica, 2022, str. 9.

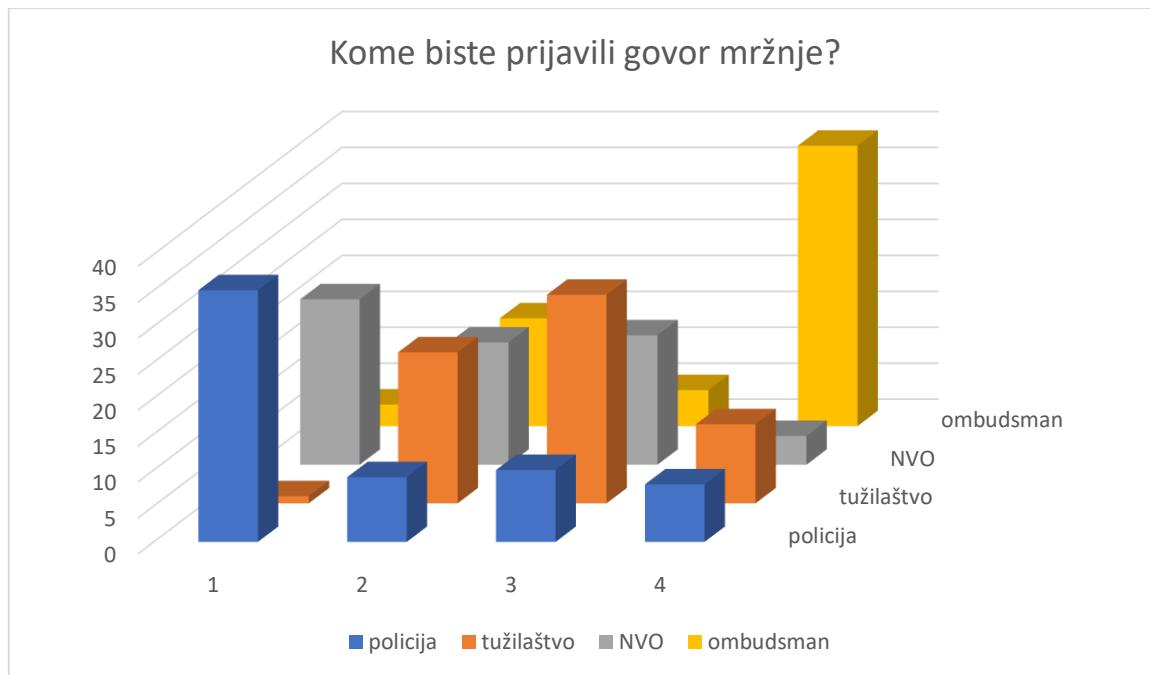

Iako je 19,4% ispitanika/ca izjavilo da bi prijavili govor mržnje, a 16,1% da je sklono da bi prijavilo (što su pozitivni procenti), ipak 40,3% njih nije sigurno, a gotovo četvrtina, odnosno 24,2% je sklonije da ne bi ili uopšte ne bi prijavilo govor mržnje, što je zabrinjavajuće.

Kada ukrstimo sa podacima koji se tiču njihovih realnih situacija, vidimo da je ta stvar još drastičnija, jer 54,6% ispitanika izričito potvrđuje da nikad nije prijavilo slučaj, iako je, kako je navedeno bezmalo 84% procenta lično doživjelo govor mržnje. Dakle, radi se o nominalnom stavu da bi govor mržnje prijavili ili vjerovatno bi prijavili koji prevazilazi 40 procenata, dok je u praksi taj procenat niži od 20%.

Posebno važni i vrijedni rezultati dolaze kao odgovor na pitanje kome bi se ispitanici, ukoliko bi bili u situaciji da prijave govor mržnje, obratili. Na skali je 4 prikazan kao najviše vjerovatan, tj. prioriteten, a 1 kao najmanje vjerovatan odgovor.

Policiji kao prvoj instituciji za govor mržnje prijavilo bi se 56,5% ispitanika/ca, dok bi se tužilaštvu kao prvoj opciji najmanje rado to učinilo 1,6%. Nevladinim organizacijama kao prvom izboru obratilo bi se 37,1%, a Ombudsmansu svega 4,8%.

Vidimo da kod tužilaštva i ombudsmana trend načelno pravilno raste kako se ide ka nižim ocjenama, dok kod policije i nevladinih organizacija od značajno opada. Tako bi se policiji najmanje je vjerovatno obratilo 12,9% ispitanika, a nevladnim organizacijama 6,5%. Nasuprot tome, kao najmanje vjerovatnu opciju tužilaštvo bi odabralo 17,7%, a Ombudsmana 62,9%. Ovo dakako ne mora da znači, kao što bi se na prvi pogled dalo zaključiti, da postoji nepovjerenje u ove dvije institucije, već ukazuje da postoji veći osjećaj odgovornosti i mogućnosti zaštite upravo od strane policije i nevladinih organizacija (pretpostavljamo onih koje pružaju usluge skloništa i dnevnih centara). Nerijetko se dešava da tek kada u ovim procedurama ne mogu da ostvare zaštitu i/ili kada je kršenje toliko grubo, LGBTI osobe zahtijevaju da se u postupke zaštite uključi tužilaštvo, kako bi se pomoglo u rješavanju govora mržnje. Ipak proporcija između toga što bi Ombudsmana kao prvu opciju odabralo tek svako dvadeseto LGBTI lice i toga da ga kao posljednju opciju bira skoro dvije trećine može ukazivati da Ombudsman nije percipiran kao institucija koja može promptno rješavati problem govora mržnje i njegove štetne posljedice, a ne da se u njega nema povjerenja.

Što se tiče povjerenja u ove institucije odgovor na prethodno pitanje, odnosno dilemu, daje nam nešto jasniju sliku. Najviše povjerenja uživaju Ombudsman i nevladine organizacije.

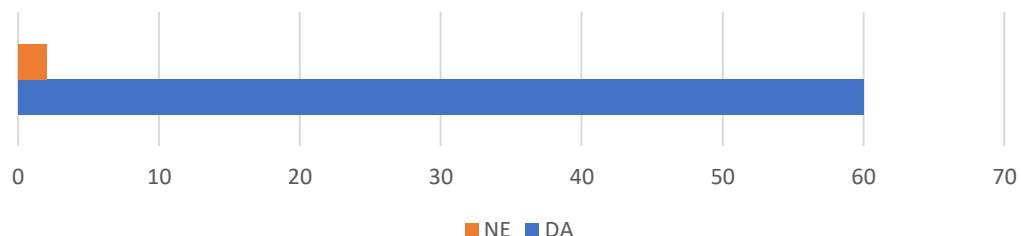
TABELA 2. POVJERENJE U INSTITUCIJE

	Nemam povjerenje	Uglavnom nemam povjerenje	Nijesam siguran/a	Uglavnom imam povjerenje	Imam povjerenje
Policija	9,7%	35,5%	17,7%	33,9%	3,2%
Tužilaštvo	9,7%	45,2%	19,4%	22,6%	3,2%
NVO	1,6%	6,5%	25,8%	51,6%	14,5%
Ombudsman	4,8%	9,7%	25,8%	48,4%	11,3%

Čak 66,1% ispitanih ima visok ili veoma visok stepen povjerenja u nevladine organizacije, dok isti stepen povjerenja prema Ombudsmanu iskazuje 59,7% ispitanika/ca. Brine ipak da to što, uprkos načelnom određenju svakog trećeg ispitanog da bi govor mržnje prijavio tužilaštvu, ipak svega četvrtina ima povjerenja u ovu instituciju ili ga uglavnom ima. Čak 54,9%, što je preko polovine, izjavilo je da u nekom stepenu ne vjeruje tužilaštvu, a gotovo 20% ne može da se izjasni. Ovo može ukazivati da kod ispitanika/ca, uzimajući u obzir njihovu socijalnu, obrazovnu i druge strukture, postoji viši stepen svijesti i znanja ili iskustva o procedurama u kojima se govor mržnje procesuirira, koje ipak treba sprovoditi bez obzira na slabija očekivanja u ishodu, što dovodi do pada trenda povjerenja. Ovo se može ispitati i obrnuto. Iako bi drastično mali procenat ispitanika birao da govor mržnje prijavi nevladinim organizacijama, ipak je povjerenje tu najviše i prevazilazi dvije trećine. Ispitanici/ce, vjerovatno je, znaju da nevladine organizacije nemaju formalna ovlašćenja po ovom pitanju i u ovim postupcima, već preko tzv. meke moći i svoje reputacije utiču, odnosno pomažu u rješavanju problema govora mržnje, otkud i visok stepen povjerenja u njih. Ipak, preciznosti radi 40,3% ispitanika/ca smatra da bi policija adekvatno procesuirala njegovu prijavu, a 35,5% da bi to učinio i Ombudsman. Ipak gotovo svaki četvrti ispitanik/ca iskazali su sigurnost da bi to bio slučaj i pred tužilaštvom (27,4%). Uzev u obzir sve ove tri varijable, zaključujemo da LGBTI osobe u Crnoj Gori pretežno znaju da je govor mržnje problem koji treba procesuirati pred tužilaštvom, ali nemaju velika očekivanja u tretmanu te prijave niti u postupku zaštite pred tužilaštvom. Najmanje negativan stav postoji prema Ombudsmanu gdje je svega 8,1% posto ispitanih izjavilo da Ombudsman ne bi adekvatno tretirao prijavu govora mržnje, dok 56,5% ne može dati pouzdan odgovor.

Ipak, 96,8% ispitanika/ca nedvosmisleno je reklo da prilikom procesuiranja prijava govora mržnje prema LGBTI osobama u Crnoj Gori, nadležne institucije moraju biti pažljivije.

Smatrate li da nadležne institucije moraju pažljivije da procesuiraju prijave govora mržnje prema LGBTI osobama?

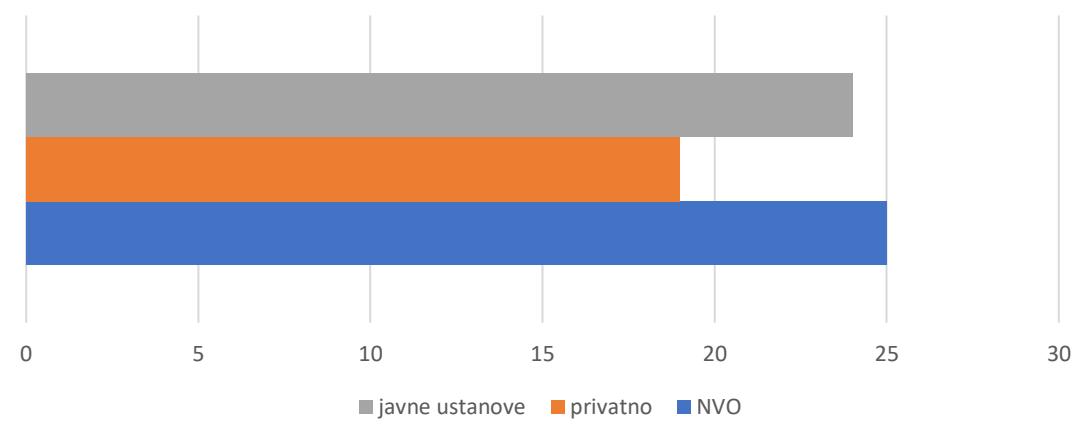

Na pitanje je neophodno kako bi se unaprijedio odnos institucija prema LGBTI zajednici, gotovo 92% ispitanika prepoznao je da je to više obuka za službenike institucija i bolji kontakt institucija sa LGBTI zajednicom, dok je 75,8% kazalo da je to i promocija aktivnosti institucija koje su od značaja za LGBTI zajednicu.

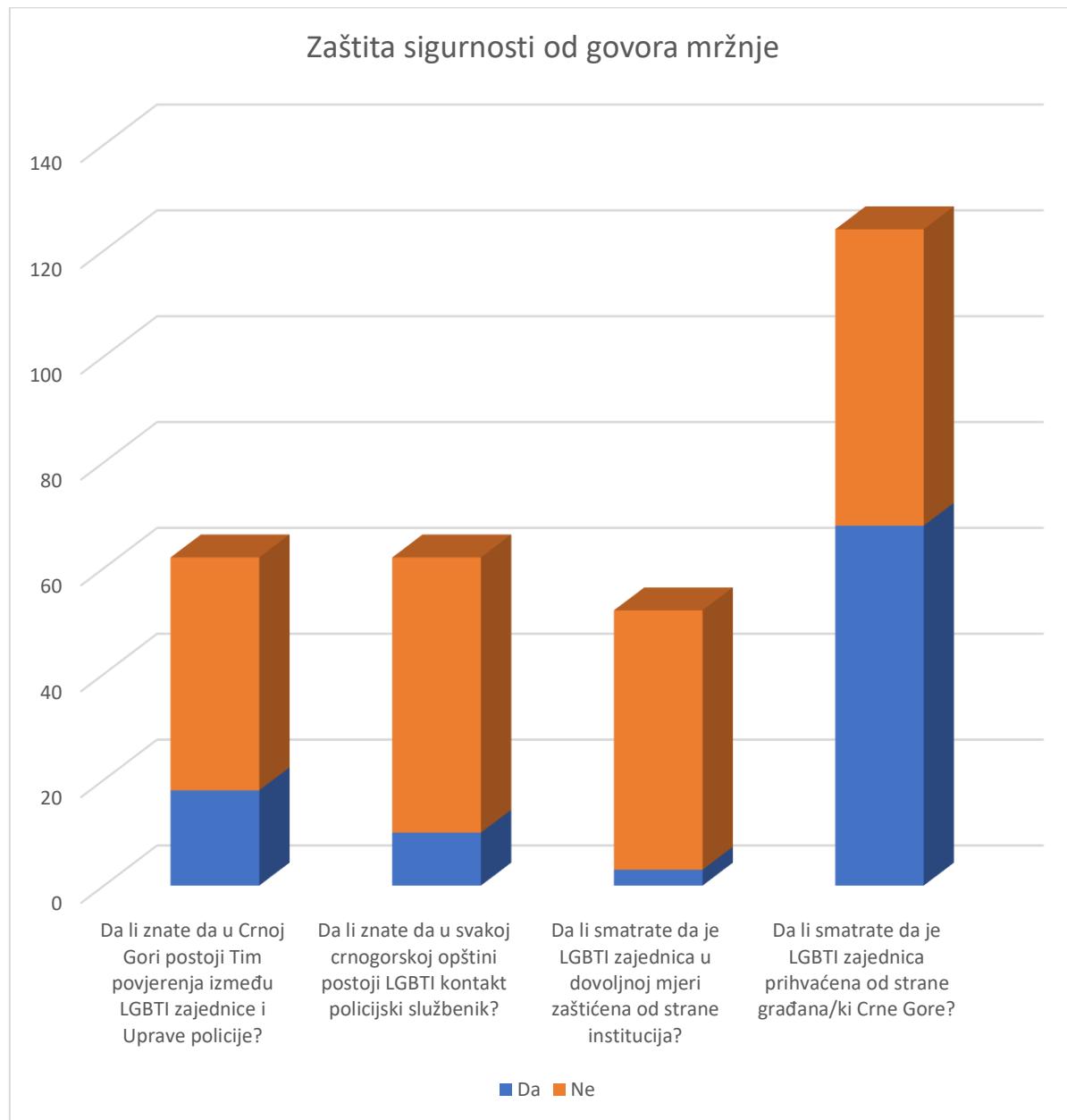
Jezgro ovog istraživanja ipak predstavljavaju stavovi ispitanika/ca o zaštiti lične sigurnosti od govora mržnje, o čemu će više biti riječi u narednom.

Početni stav koji se ispitivao s tim u vezi bio je gdje bi ispitanici/ce potražili stručnu pomoć zbog osjećaja ugrožene sigurnosti. Njih 40,3% odgovorilo je da bi pomoć zatražili od nevladinih organizacija, 38,7% bi to učinilo od javnih institucija, a 21% bi za pomoć posegnulo kroz privatne relacije.

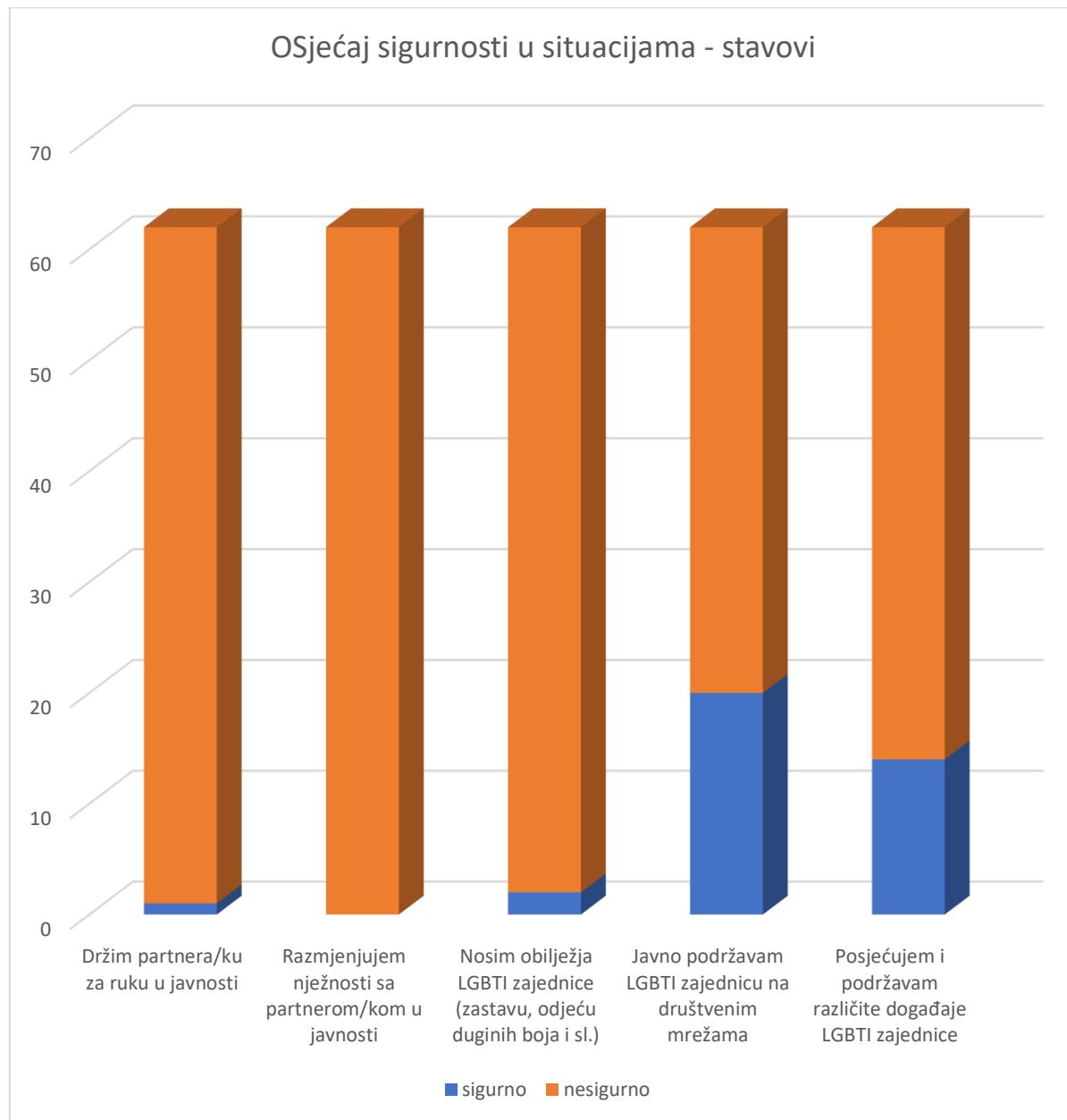
Gdje biste potražili stručnu pomoć zbog osjećaja ugrožene sigurnosti?

Ispitanici su prepoznali da se govor mržnje prema LGBTI osobama najčešće pojavljuje nakon Parade ponosa—njih 33,9%, te nakon medijskih saopštenja koja imaju LGBTI tematiku—njih 24,2%. Da je to slučaj nakon aktivnosti nevladinih organizacija izjavilo je 22,6% ispitanih. Ostalo otpada na javne događaje i drugo.

Čak 71% ispitanih ne zna da postoji Tim povjerenja između LGBTI zajednice i Uprave policije. Ovaj Tim povjerenja, formiran je rješenjem Ministra unutrašnjih poslova, i čine ga službenici Uprave policije, službenici Ministarstva unutrašnjih poslova i predstavnici nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava LGBTI osoba – LGBT Forum Progres, LGBTIQ Socijalni centar, Juventas, Queer Montenegro i SPECTRA. Zadatak tima je da dodatno jača mrežu LGBTI kontakata policijskih službenika u svim centrima bezbjednosti, što je važno za efikasniju komunikaciju LGBTI zajednice i policije na lokalnim nivoima, a što treba da doprinosi daljem unaprjeđenju zaštite prava LGBTI osoba. U vezi sa tim 83,6% ispitanika izjavilo je da ne zna da u svakoj crnogorskoj opštini postoji LGBTI kontakt policijski službenik. Ako uzmemo podatak da su preko polovine ukupnog broja ispitanih visoko obrazovana lica, što znači da bi u načelu te informacije trebalo da im budu dostupne, to ovaj procenat među populacijom sa nižim stepenom obrazovanja, očekivano mora biti kudikamo i veći.

Stavovi po pitanju osjećaja sigurnosti članova LGBTI zajednice pokazuju frapantne podatke. Dok se sa partnerom/kom drži za ruku u javnosti i dok nosi obilježja LGBTI zajednice nesigurnim se osjeća 98,4% odnosno 96,8% ispitanih, dok čak 100% ispitanika/ca kaže da se osjeća nesigurno ukoliko sa svojim partnerom/kom razmjenjuje nježnosti u javnosti. Nešto je blaža slika kod javnog iskazivanja stavova, te javna podrška LGBTI zajednici na društvenim mrežama nesigurnost izaziva kod 67,7%, a u slučaju javne podrške događajima takav osjećaj ima 77,4%. Dakle, svako javno iskazivanje stavova podrške LGBTI zajednici prati ekstremno visok procenat nesigurnosti kod ispitanika, dok je ta slika tek nešto blaža kada se ta podrška pruža u virtualnom svijetu, putem društvenih mreža. Prethodno su zapravo podaci koji bi donosioce odluka i ukupno civilno društvo trebalo da najviše brinu i koji moraju biti na redovnoj agendi njihovog postupanja.

Govor mržnje se odnosi na promociju i podsticanje mržnje, diskriminacije ili neprijateljstva prema pojedinca koji je motivisan predrasudama prema toj osobi zbog određene karakteristike, na primjer, njihove seksualna orijentacija ili rodnog identiteta. Strah i zastrašivanje koji proističu iz zločina iz mržnje i govora mržnje sprječavaju LGBTI osobe u njihovom punom učešću u društvu. Obim govora mržnje prema LGBTI osobama u EU nije jasan jer većina država članica ne prikuplja podatke o ovom pitanju. Međutim, neka istraživanja pokazuju da su u određenim državama članicama i do 50% LGBTI osoba bile žrtve govora mržnje. U nedostatku jedinstvenog pravila za EU, države članice usvajaju različite pristupe na govor mržnje i zločin iz mržnje. Istraživanja pokazuju da govor mržnje često ostaje neprijavljen. Djelimično je to zbog samih žrtava koje se osjećaju neprijatno da otkriju svoju seksualnost organima koji sprovode zakone. Neke države članice Evropske unije uvele su „prijavljivanje trećih lica“ koje omogućava prijavljivanje govora mržnje na lokaciji koja nije policijska stanica i osobama koje nijesu policajci, što je svakako jedna od tema koju treba uzeti u razmatranje i u Crnoj Gori.

Edukacijom, kako formalnom tako i onom koju pružaju razni servisi civilnog sektora, treba **pospješiti i stimulisati LGBTI osobe** da ukoliko smatraju da su targetirani zbog njihove stvarne ili percipirane seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, prijavljuju i procesuiraju govor mržnje.

Nužno je raditi na **edukaciji policijskih službenika i tužilačkih struktura** na razumijevanju toga da ukoliko je govor mržnje izrečen s motivima homofobije, bifobije ili transfobije, radi se o krivičnom djelu bez obzira na to da li se targetirana osoba identificuje kao LGBTI osoba.

Neophodno je zagovarati preko Ministarstva pravde obezbjeđivanje efikasne, brze i nepristrasne istrage o slučajevima govora mržnje, za koje se osnovano sumnja da su seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve predstavljali motiv za počinjocu.

Uputno je obezbijediti da se posebna pažnja posveti istrazi takvih djela, te da oni koji su odgovorni budu djelotvorno izvedeni pred lice pravde i, gdje je to prikladno, kažnjeni kako bi se izbjegla dosada najčešća nekažnjivost.

Preporučljivo je podržavati medije i internet portale, odnosno njihova uredništva, da prepoznaju da je zlostavljanje, maltretiranje, neprijateljstvo i mržnja koji se plasiraju, pa i anonimno, putem njihovih platformi, čak i kada ne predstavljaju krivično djelo ali su homofobični, bifobični ili transfobični govor mržnje u širem smislu, te otvaraju vrata za diskriminaciju i negativnu percepciju, zbog čega treba da postoje jasnije politike za njihovo uklanjanje.

S tim u vezi, važno bi bilo i pratiti tehnološke inovacije i ohrabrvati nova istraživanja veze između zloupotrebe interneta i društvenih mreža u svrhu plasiranja govora mržnje prema LGBTI osobama, kao i faktora koji pojedince motivišu na nasilje izazvano takvom zloupotrebotom. U tu svrhu značajan bi bio i angažman privatnog sektora, naročito kompanija

koje se bave društvenim marketingom kako bi se targetirao problem i ujedno ohrabrilo partnerstvo između vladinih institucija, biznisa i civilnog sektora.

Zagovarati kod političkih partija i njihovih funkcionera tzv. „*no discrimination*“ politika i etičkih povelja koje bi usvojili kao obavezujuće. Konačno, ne bi bilo bez opravdanja i predlog o sačinjavanju nacionalnog etičkog odbora koji bi se bavio govorom mržnje izrečenim od strane javnih funkcionera.

